

Ψωμί

Κυριακή, 23 Σεπτεμβρίου 2012

7:30 μμ

Σημασία:

- Ο αρχ. άρτος

Ετυμολογία:

- Από το αρχαίο ψωμός = δαγκωνιά, μπουκιά.

ψωμός, ὁ (*ψάω, ψάω)· τεμάχιον ἄρτου, βλωμός, «βούκα, βουκιά, μπουκιά», «κομματάκι» κυρ. κρέατος ἢ ἄρτου. || ψωμοὶ ἀνδρόμεοι = τεμόχια ἀνθρώπινης σαρκός.

- 261

- Αυτό που τώρα λέμε ψωμί οι αρχαίοι ονόμαζαν άρτος. Στο μέλλον θα το λέμε ψωμάκι (Βλ. παρακάτω τη φράση, 9).
- Επειδή ο άρτος κόβεται σε μπουκιές κατόπιν να λέγεται ψωμός> ψωμί. Έτσι λέμε κοψίδια τα κομμάτια του κρέατος και γούλια ή στάλα το ποτό, ψάρι τον ψητό ιχθύ κλπ.
- Αντιθέτως η γαλέττα, διπυρίτης άρτος, είναι πολύ σκληρή και δεν κοβεται αλλά σπάει γι' αυτό οι Αγγλοι την λένε κράκερ (κρακ = ηχομιμητικό του σπαω) .Ομοίως και ο Αζυμος άρτος των εβραίων.
- Ο Αθηναίος στους Δειπνοσοφιστες του 1.19 λέγει δὲ τὸ πρωινὸν ἔμβρωμα, ὃ ἡμεῖς ἀκρατισμὸν καλοῦμεν διὰ τὸ ἐν ἀκράτῳ βρέχειν καὶ προσίεσθαι **ψωμούς**, ὡς Ἀντιφάνης:
- Σήμερα λεμε **στάσου να φάμε μια μπουκιά ψωμί**. Που μεταφραζεται μια μπουκιά μπουκιά!

Εγκυκλοπαιδικα

Στη μετεμφυλιακη Ελλάδα το ψωμι μοιράζονταν με δελτιο (κουπονια). Ηταν ή μαυρο (πιτυριτης) ή ασπρο (από αλευρι) αργότερα βγηκε και το ημίλευκο.

Περιμεναμε στην ουρά να το αγοράσουμε.

Ξενόγλωσσα

Λατινικα rana (Βλ. Φρ. 12)> ranarium > πανέρι (καλαθι ψωμιου).

Ιταλικά, Ισπανικά pane*

Αγγλικά bread

Γαλλικά pain

Brot

*) Ισπανικός άρτος = pan d' España (πρφ. Παν ντ εσπάνια, η μονορούφι παντνεσπάνια), ο λαος το αντιλαμβάνεται ως πληθ. ουδετερου και δημιουργει το ανυπαρκτο ενικο **παντεσπάνι**. Χρεωνει και την Μαρια Αντουανεττα που όταν εμαθε ότι ο λαος δεν εχει ψωμι να φάει ειπε "ας φάνε παντεσπανι". Ενώ ειχε πει "Qu' ils mange de la brioche" (ας φάνε κρουσσάν), κουβέντα εξοργιστική που εγινε αφορμη να φάει το κεφάλι της!

Σχετ. βούκα, βούκινο, βουκέλλα, βουκελάριος, βουκινάτωρ,

Εικόνες

Διαφορα ψωμια

Αζυμο Εβραιο matzo

Προσφορο ή προσφορά

Σφραγίδα για το προσφορο

Γαλέτα

Φράσεις

1. Τζάμπα το **ψωμί** που τρώει= ο μισθός . Αντιθ. Αξιος ο μισθός του ή το βγάζει το **ψωμι** του.
2. Να φάμε κι εμείς γλυκό **ψωμί**. Αναλογο: Να δουμε μιαν ασπρη μερα.
3. Φάγαμε **ψωμί** κι αλάτι = Περάσαμε πολλά μαζί. Βλ. Αλάτι
4. Το πούλησε για ένα κομμάτι **ψωμί** = παμφθηνα.
5. Βγάζει το **ψωμί** του βλ. 1
6. Η δουλειά αυτή έχει **ψωμί** = θα αποδώσει κέρδη
7. Έχεις να φας πολλά **ψωμιά** ακόμη = θα ζήσεις και θα παθεις πολλά ακομη.
8. Σωθήκαν τα **ψωμιά** του = είναι στα τελευταία του Αρχ. Πνέει τα λιοισθια.
9. Είπαμε το **ψωμί** ψωμάκι = πεινάσαμε
10. **Ψωμί** κι' ελιά και Κωτσο Βασιλιά = Για τον Κωνσταντίνο Γκλυξμπουργκ
11. ΑΕΚ και ξερό **ψωμί** = Αρκετά για τους φιλαθλους της ΑΕΚ
12. **Άρτον** και θεάματα = Το παγιο αιτημα του Ρωμαικου Λαου (panem et circensens)
13. Ουκ απ **αρτω** μονω ζησεται ανθρωπος. Ματθ. 4.4. Ο ανθρωπος δεν ζει μονον με ψωμι.
14. Λες και μοιράζανε **ψωμί** στην κατοχή. Για μεγαλο συνωστισμο, ουρες αναμονης.

Παροιμίες

Από το 241: 1864 Παροιμίες- Ι. Αναγωστοπούλου - Λία Μπουσουήνη -Γκέσουρα

1. 26 Του δουλευτή **μισό** ψωμί και του τεμπέλη ένα (στέλνει ο Θεός)
2. 81 Γέρος είναι δε φελά (ωφέλει = δεν έχει αξία), μονό το **ψωμί** χάλα.
3. 169 Ο λόγος σου με χόρτασε και το **ψωμί** σου φα το.
4. 453 Ασ'τα σφουγγάτα (= την ομελέτα) γι' αύριο, **ψωμί** να βρούμε απόψε.
5. 526 – Δε σου δίνω, γριά **ψωμί**. -Βρέξε μου το στο ζουμί.
6. 565 Εγώ ψοφώ για το **ψωμάκι** αν ο άντρας μου το δανείζει
7. 602 Εφτά νομάτοι δυο **ψωμιά**, κι εγώ, ο καημένος, ένα.
8. 620 Οποίος πεινά **ψωμιά** θωρεί, κι οποίος διψάσει πηγάδια.
9. 621 Η βιάση ψήνει το **ψωμί**, μα δεν το καλοψήνει.
10. 632 Η μάνα μας **ψωμί** πούλει, κι εμείς **ψωμί** αγοράζουμε.
11. 728 Κουμπάρε φάε και **ψωμί**! – Καλά ειν' και τα κοψίδια.
12. 783 Νηστεύει ο δούλος του Θεού , γιατί **ψωμί** δεν έχει/ γιατί δεν έχει πίτα.
13. 788 Ξερό **ψωμί** του νηστικού του φαίνεται μαντζούνι (= γλύκισμα).
14. 820 Όλα τα στραβά **ψωμιά** η νύφη μας τα κάνει.
15. 821 Όλα τα στραβά **ψωμιά** της στραβής πινακωτής.
16. 878 Όταν κοιμάται ο γιόκας μας , **ψωμί** δε μας γυρεύει.
17. 1128 Ας έχω εγώ **ψωμί**, κι ας ειν' και παξιμάδι.
18. 1194 Εμείς **ψωμί** δεν έχουμε , κι η γάτα/ ο σκύλος σέρνει πίτα.
19. 1349 Ο χορτάτος λέει **ψωμί**, κι ο νηστικός **ψωμάκι**.
20. 1375 Οποίος πεινάσει **ψωμιά** θωρεί κι οποίος διψάσει βρύσες.

21. 1443 Πιο πολύ **ψωμί** τρως με το μέλι παρά με το ξύδι.
22. 1460 Πρώτα θεμέλια του σπιτιού **ψωμί**, κρασί και λάδι.
23. 1541 Του σκυλιού που σ'αλυχται (σου ουρλιάζει, σε γαυγίζει) ρίξε του **ψωμί** να φάει.

Παραδείγματα

Είδη Ψωμιού

Σομόνι / Μπομπότα

Ψωμιά από καλαμπποκάλευρο. Το σομόνι ψήνεται πάνω σε καρυόφυλλα.

Φταλιά

Έχει σχήμα φρατζόλας με σουσάμι και λοξό χάραγμα. Η νοικοκυρά την έστελνε δώρο στους ηλικιωμένους γονείς.

Σταχτοκουλούρα

Από το ζυμάρι του ψωμιού η νοικοκυρά έκοβε κομμάτια σε σχήμα οβάλ, σε μικρή λαγάνα, τα τρυπούσε με το μαχαίρι και τα έψηγε στη χόβολη.

Λαδόψωμο

Ψωμί ζυμωμένο με λίγο νερό και πολύ λάδι. Κεντημένο με δυο πτηρούνια.

Καρβέλια

Με στρογγυλό σχήμα, μπτόλικο σουσάμι και χαρακτηριστικό τσίμπτημα στο κέντρο με τα τρία δάκτυλα, σύμβολο της Αγίας Τριάδας.

Ψυχούδια

Ατομικά Ψωμάκια με τη μικρή σφραγίδα για τις κηδείες, τα μνημόσυνα, τα ψυχοσάββατα. Τα μοιράζει η οικογένεια για την ανάπαυση των ψυχών.

Πρόσφορο

Καρβελάκι από καθαρό προζύμι, πταημένο με τη σφραγίδα.

Άρτος

Μεγάλο Καρβέλι ζυμωμένο από καθαρό προζύμι, κεντημένο όπως το πρόσφορο με τη σφραγίδα. Προσφέρεται από τους πιστούς στις εορτές των Αγίων για την Αρτοκλασία.

Πρεβέντες

Περίτεχνα σχέδια, διαφορετικά για κάθε περίπτωση, κεντημένα στην επιφάνεια της ζύμης χαρακτηρίζουν αυτό το ιδιαίτερο είδος ψωμιού. Πρεβέντα Γάμου, Βάπτισης, της λεχώνας, της φιλίας, του σπτιού, του τσοπάνη, του θερισμού, για κηδείες και μνημόσυνα, κάθε ανθρώπινη στιγμή συνοδεύεται από την αντίστοιχη εμπνευσμένη ετοιμασία ψωμιού.

Κουλούρες

Εορτασικές και περίτεχνες οι κουλούρες προσφέρονται κυρίως με αφορμή γιορτές ή επτεταίους: κουλούρες για τα βαφτιστήρια, Λαμπτροκουλούρες, Αλμυροκουλούρα, για τα εγγόνια, για τα κάλαντα, Χριστόψωμο, Αλειψοκουλούρα, σαραντοκουλούρα, μαγιοκουλούρα.

Screen clipping taken: 23/9/2012 7:32 μμ

Άλλα ειδικά ψωμιά

- Πρόσφορο
- Οστια
- Κουραμάννα
- Καρβέλι μτφ αμοιβη, μισθος, οικογεγειακο εσοδο. ΦΡ. Ιδρώνω για το καρβέλι.(Ιτ. Per potare la ragnota a casa).
- Αζυμος αρτος (βλ. ΠΔ) Ψωμι χωρίς προζύμι το οποιον χρησιμοποιουν οι Εβραίοι (matzo) σημαίνει "του φτωχού το ψωμι". Είναι ξερο σαν κράκερ. Γι αυτό και ο Ιησους το έκλασε (το έσπασε) και δεν το τεμάχισε στο μυστικό δείπνο.
- Χριστοψωμο
- Γαλεττα, μπισκοτο (διπυριτης άρτος)

Συνθετα

Ψωμοσάκουλο μτφ το στομαχι
 Ψωμωζήτης ή ψωμοζήτουλας = ζητιάνος
 Ψωμάς = φούρναρης ή μάγκιψ
 Ψωμολυσσάω = πειναω υπερβολικά

Αρτοφυκάκιον

Ατοποια, αρτοποιος, αρτοποιειον κλπ

Αρτοκλασσία
Αρτοφοριον
Αρτοπωλης
[Ο αρτος] ο επιούσιος
Φρ. Δουλεύει για τον επιούσιο.
Αρτον και θεάματα

Παραγωγή

Ψωμάκια

Συσσωρεύσεις λίπους στους μηρούς.

Ποίηση

Καίει μανάραμ καίει
Καίει ου φούρνους καίει
Για να ψήσει την ψωμάρα
Να τηνη φάει του σκλί.

Δημοτικό - το 1940 μπηκαν οι στιχοι "Κοροϊδο Μουσσολινι"

Συγγενικά

Φούρνος

Πρβ. Παρ.

δεν ειδε ο γύφτος το παλάτι

Κι ειδε φούρνο κα θαμαχτη.

Ο φουρνος συνωνυμο της εστιας, του τζακιου, σημαινει και μεταφορικα την οικογένεια

Πβλ. Φρ. Νυφη από μεγάλο τζάκι, καποιος φουρνος θα γκρέμισε κλπ.

Μαγκιψ ή μάκιπος

Ο Βυζαντινός φούρναρης

Φουρνόξυλο

Λεγεται και φουρνόφτυαρο

Ψίχουλα ή Ψιχία

τριμματα ψωμιου μτφ. Ελαχιστη ποσοτητα.

Βλ. Λουκ. 16:20-21

20 πτωχός δέ τις ἦν ὀνόματι Λάζαρος, ὃς ἐβέβλητο πρὸς τὸν πυλῶνα αὐτοῦ ἠλκωμένος 21 καὶ ἐπιθυμῶν χορτασθῆναι ἀπὸ τῶν **ψιχίων** τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου· ἀλλὰ καὶ οἱ κύνες ἐρχόμενοι ἐπέλειχον τὰ ἔλκη αὐτοῦ

Πινακωτή

Η αρχαία μάκτρα, σκαφη οπου ζυμωνουν

Ζυμη

Μειγμα νερου και αλευρου σε μαλακη μορφή, που αφου ψηθει στο φουρνο, δινει το ψωμι.

Προζύμη

Μαγιά που περιεχει ενζυμα για την ζυμωση του ψωμιου. (προσοχη άλλο είναι η ζυμωση και άλλο το ζύμωμα).

Αλευρι

Σιτάρι σε σκονη. Η κυρια πρωτη υλη για το ψωμι.

Σταρι

Το φυτο που παραγει το αλευρι για το ψωμι. Για την ιδια χρήση και κριθαρι, καλαμποκι, κα.

Μυλος

Μηχανισμος για αλεσμα. Αρχικα ηταν ανεμοκινητος (ανεμομυλος), η υδροκίνητος (νερομυλος) αλλα και χειροκινητος (χερομυλος).

Ο Μυλος είναι χαρακτηριστικο μερος με θορυβο. Φρ: Εγινε μύλος, Αυτά να τα λές εκει που γυρνάει ο μυλος (εις ωρα μη ακουόντων, γιατι είναι αδιαφορα).

Μοδι

Μοναδα μετρησης και δοχειο για την μετρηση σιτηρων.

Αλλα και μοναδα εδαφικης εκτασης που σπερνεται με ισαριθμα δοχεια σιτου.

Πβλ.

Και μη σε πιάσει κουρτεσιά και βάλεις φτερνηστηρι

Και θυμηθω τα νειατα μου κανω σαν πουλάρι

Και σπειρω τα μυαλουδια σου σ' εννια μοδιώ χωράφι.

Copyright© 2012 by Aris Stougiannidis